

15

PREU EXEMPLAR 8 €

CONVERSA

Joan BarcelóEL COMPLICAT CAMÍ
DE SER PROPIETARI
ALS METGES

RETRAT DE FAMÍLIA

**El mas Aulet
de Campdorà**UNA DE LES ÚLTIMES
FAMÍLIES PAGESES
DE GIRONA

PERFILS

Maria VilàDE CAL SABATER DE
LLAMBILLES A CAN
NOSA DE CAMPLLONG**Pilar Colomer**90 ANYS A CAN ROC DE
LA TORRE GUINARDA,
ENTRE CORÇA I LA
BISBAL**Martí Gimpera**L'ÚLTIM RESCLOSER
DEL MOLÍ DE GUALTA**Pilar Calvell**DELS PAGANS DE CELRÀ
A LA PRIMERA
CENTRALETA TELEFÒNICA

INDRET

Palau-satorUNA MIRADA EN
EL PAISATGE**Contemplant
l'Empordà**

A PEU

De la Bisbal a Fitor**El camí de ronda
de Tossa**

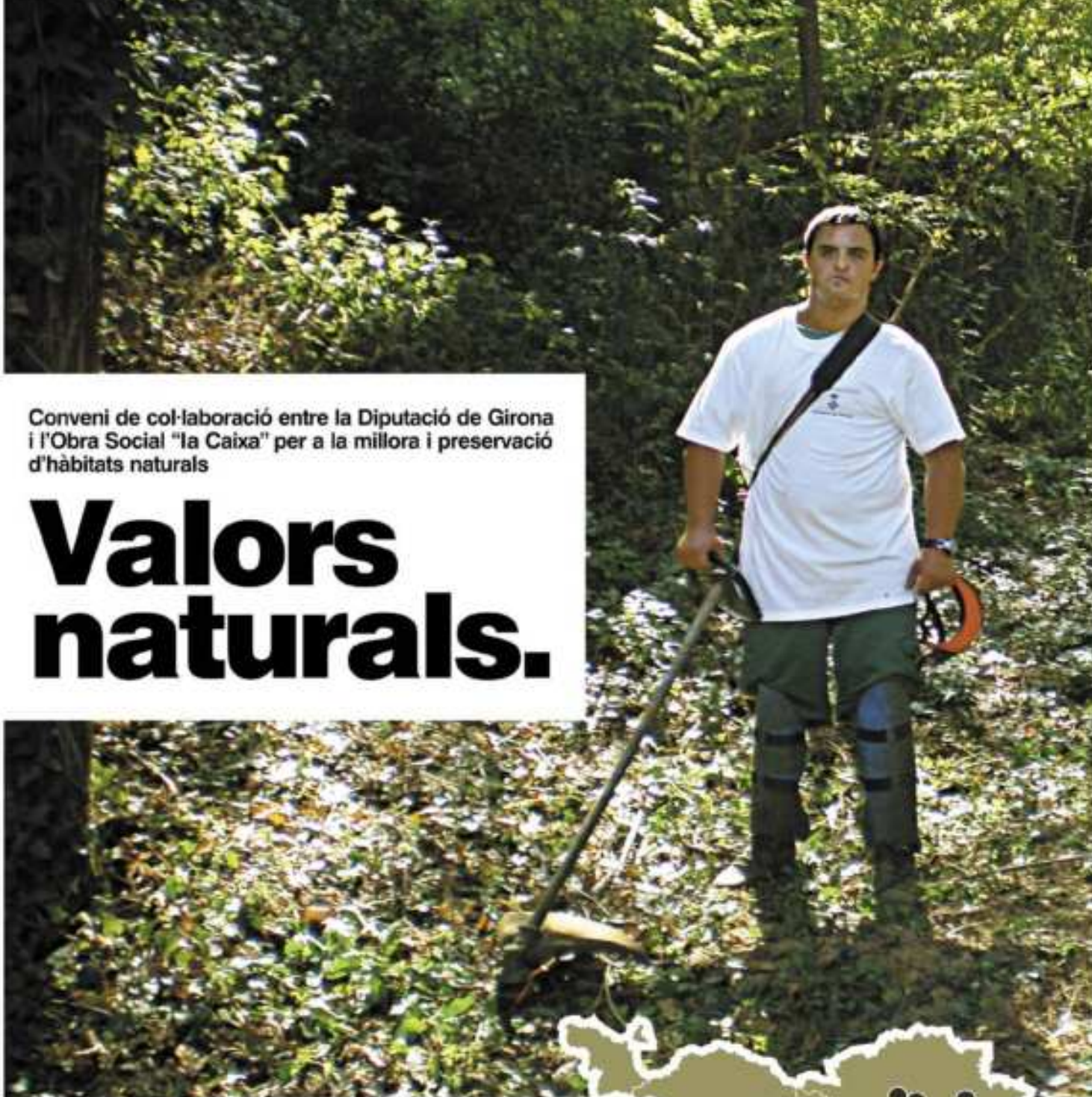
gavarres

www.gavarres.com

DOSSIER

L'ESTIU EIG

59 planes que ens recorden l'arribada dels
primers turistes, el *glamour* d'una CostaBrava que tot just
començava a ser-ho, els
dies d'estiu en què els
senyors anaven als Àngels,
als balnearis o als seus
masos a reposar i a fer
salut, però encara no
a fer vacances

Conveni de col·laboració entre la Diputació de Girona
i l'Obra Social "la Caixa" per a la millora i preservació
d'hàbitats naturals

Valors naturals.

La Diputació de Girona i l'Obra Social de "la Caixa"
col·laboren en la preservació, la defensa i la restauració
dels valors naturals de les comarques gironines,
tot promovent l'ocupació i la integració social dels
col·lectius de persones socialment desfavorides.

EDITA >
Editorial Gavarres, SL
Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva

REDACCIÓ >
Telèfon 972 46 29 29
revista@gavarres.com

PUBLICITAT I SUBSCRIPCIONS >
Telèfon 972 46 29 29
comercial@gavarres.com

DIRECTOR EDITORIAL >
Àngel Madrià
angel@gavarres.com

DIRECTOR >
Xavier Cortadellas
xavier@gavarres.com

SUBDIRECTOR >
Pitu Basart

COORDINADORS >
Eloi Madrià > Patrimoni
Carles Serra > Actualitat

COL·LABORADORS >
Xavier Albertí
Joan Badia-Homs
Jaume Badias
Teresa Bonal
Jordi Bonet-Coll
Josep Burset
Francesc Còrdoba
Teresa Costa
Paco Dalmau
Quim Díaz
Enric Fàbregas
Xavier Febrés
Mercè Font
Lluís Freixas
Jordi Frigola i Arpa
Josep M. Fusté
Dolors Grau
Natàlia Iglesias
Àngel Jiménez
Esther Loaisa
Albert Llenas
Anaïs Llenas
Joan Llinàs
Elvis Mallorquí
Miquel Martín
Jordi Merino
Lourdes Oliveras
Miquel Pailó
Joan Pinsach
Marta Planellas
Àngel del Pozo
Gerard Prohías
Judith Pujadó
Eduard Punset
Enric Ramonet
Nuri Sabat
Daniel Sabater
Josep Santanó
Elisabet Serra
Josep Rost
Salvador Vega
Joan Ventura
Xavier Viñas

EDICIÓ DE TEXTOS >
Carme Xifre

DISSENY I MAQUETACIÓ >
AMDG

IMPRESSIÓ >
Agpograf

DISTRIBUCIÓ >
GLV

DIPÒSIT LEGAL >
GI-889-2002

ISSN >
2013-3669

ALTRES PUBLICACIONS DEL GRUP

cadi draforca

www.cadidraforca.cat

garrotxes

www.garrotxes.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

• Millor Publicació en Català 2004'
• "Cinco d'Arbog 2005"
• Premi APEC "Millor Editorial en
Català 2008"

FOTO PORTADA
JOSEP M. FUSTÉ

gavarres

4-5

PRIMERS RELLEUS CAP ROIG, VIATGES I FLORS

JOSEP PUJOL I COLL (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

6-15

CARTES DELS LECTORS / ACTUALITAT

16-23

CONVERSA JOAN BARCELÓ

PITU BASART (TEXT) // JOSEP M. FUSTÉ (FOTOGRAFIA)

24-29

RETRAT DE FAMÍLIA MAS AULET DE CAMPDORÀ

JOAN VENTURA (TEXT) // ELISABET SERRA (FOTOGRAFIA)

30-37

PERFILS

MARIA VILÀ / PILAR COLOMER / MARTÍ GIMPERA / PILAR CALVELL

PITU BASART, JORDI BONET-COLL, JUDIT PUJADÓ I XAVIER CORTADELLAS (TEXT)
JOSEP M. FUSTÉ, EDUARD PUNSET, JUDIT PUJADÓ I ALBERT LLENAS (FOTOGRAFIA)

39-101

DOSSIER L'ESTIU EIG

XAVIER CORTADELLAS (COORDINACIÓ)

103-123

PATRIMONI

ARQUITECTURA // ARQUEOLOGIA // HISTÒRIA // NISSAGUES
LLENGUA // SURO // FAUNA // FLORA

124-127

INDRET PALAU-SATOR

XAVIER CORTADELLAS (TEXT) // EDUARD PUNSET (FOTOGRAFIA)

128-131

UNA MIRADA EN EL PAISATGE CONTEMPLAR L'EMPORDÀ

MIQUEL PAIROLÍ (TEXT) // XAVIER ALBERTÍ (FOTOGRAFIA)

132-135

A PEU

DE LA BISBAL A FITOR

DANIEL SABATER (TEXT I FOTOGRAFIA)

EL CAMÍ DE RONDA DE TOSSA

JOSEP SANTANÓ (TEXT I FOTOGRAFIA)

136-137

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA L'EXCURSIONISME

LLUÍS FREIXAS (TEXT) // DOLORS GRAU (RECERCA FOTOGRÀFICA)

CONVERSA AMB UN PROPIETARI DELS METGES. *Arribem als Metges a primera hora de la tarda d'un dimecres de maig. El cel, fosc, s'està espessegint: els núvols s'arremolinen i prenen una consistència negrosa cap a la banda de la Bisbal. Aparquem el cotxe davant l'església de Sant Cosme i Sant Damià, els Sants Metges. En baixem i veiem en Joan Barceló Bertran (Cassà, 1930) sota l'immens lledoner de davant de can Cama, o ca l'Aldric de Plaça. La seva filla Anna i en Mon, el seu jove, són a mercat. Ens saludem i ens asseiem –en Joan, l'Eloi i un servidor– en un banc de davant de la casa. No hi ha cap lloc millor per parlar dels Metges que els Metges mateix.*

Pitu Basart > TEXT // **Josep M. Fusté** > FOTOGRAFIA

Joan Barceló

–«Aquí, a can Cama, hi vivien els Aldric, una família no m'atreveixo a dir noble perquè és una paraula molt grossa; però devien ser cavallers, que depenien dels senyors feudals.»

–Quantes cases hi havia en aquesta plaça?

–«Això que sembla una plaça rodona no n'era tant, de rodona. Des del pou cap al nord, la vam omplir de material que va sortir de la rectoria una vegada ensorrada, que era allà on avui hi ha el cobert, al costat del galliner. La rectoria, que feia d'escola, va començar a caure els primers anys de la postguerra. Després ve can Cama, que si no l'haguéssim arreglada ja seria a terra. Té inscripcions de finals del segle XIX, però es veu

ben clar que era edificada sobre una altra, que devia ser tan antiga com l'arbre. Més enllà –assenyala cap al sud, a sota l'església– hi ha la tercera casa de la plaça; a aquesta casa pertanyen aquests corrals, que, com podem veure en alguns detalls són molt antics.»

–Can Cama és vostra i l'heu adobada vosaltres, però i l'església i la rectoria?

–«Sort en vam tenir de La Colla Excursionista de Cassà, que va demanar una subvenció a la Diputació i que va anar arreglant l'església, que estava molt malament des que la van cremar l'any 1936.»

–Va ser en Narcís Puigdevall qui es

va moure per aconseguir la subvenció –diu l'Eloi.

–«No ho sé, potser sí. Jo hi veia gent voluntària que hi venia a treballar els dies de festa. Per la meua part, també hi vaig fer venir un paleta perquè arreglés algunes coses interiors i les parets exteriors que volten el cementiri.»

–I el Bisbat?

–«Als anys setanta vaig anar al Bisbat i els vaig explicar com estava tot: els nínxols del cementiri eren rebentats, s'hi veien els ossos i en un hi havia mitja mòmia. Però el més greu era que la paret de davant de la rectoria estava inclinada, a punt de caure: era un perill per a qualsevol que s'hi passegés pel costat. 'Què faig?',

RETRAT DE FAMÍLIA MAS AULET DE CAMPDORÀ. *El mas Aulet està situat just al límit on acaba el barri de Montjuïc i comença la baixada que mena a Campdorà. L'edificació no es veu des de la carretera, però és la primera masia que es troba a mà esquerra. La família Viladomat-Viella són dels darrers pagesos que queden al terme municipal de Girona.*

Joan Ventura > TEXT // Elisabet Serra > FOTOGRAFIA

Els últims pagesos de Girona

És una casa amb història, que gairebé va ser enrunada durant la guerra del Francès, ja que va servir d'hospital de campanya i va acabar amb just les quatre parets. Un noguer que no acaba de rutllar i una iuca impressionant ens donen la benvinguda a banda i banda de la porta de la casa. Hi ha porxos amb menjar per a les vaques i maquinària agrícola. Un xic d'aviram en un galliner, al costat d'on hi havia les quadres, i un gos que ens ve a esperar a mig camí. El mas Aulet, o 'Masolet' com en diuen els mateixos estadants i la gent del veïnat, és la casa de la família formada per Ildefons Viladomat Nen i Lluïsa Viella Oriol, i és casa seva des de fa gairebé 60

anys. Ara només hi viuen l'Ildefons i la Lluïsa, però a tocar hi ha la casa nova d'en Gregori, el fill gran, que és el que té cura de les terres i el bestiar, tot i que també treballa de camioner. Tenen dos fills més, la Marisa i en Xavier, i sis néts, i fa poc ha nascut el primer besnét.

L'Ildefons, de 84 anys, s'està recuperant d'una pneumònia, i la Lluïsa, de 82 anys, també explica, com aquell que se'n va d'excursió, que és clienta habitual del Trueta (hospital). Però tots dos tenen un humor envejable i una gran cordialitat. Mentre xerrem a la taula del menjador, també ens acompanya en Gregori, que té molt clar que ell serà

el darrer pagès de la dinastia, que té orígens a l'Alt Urgell, a Llabià i a Sarrià de Dalt.

Pare i fill estan d'acord que els camps de Montjuïc són petits i estrets, que hi ha molta pedra i que cada vegada plou menys. «A més, des de fa un temps –apunta en Gregori– els senglars ho estan destrossant tot. Enguany ja he hagut de sembrar tres vegades», explica amb la resignació del qui sap que, si convé i el temps ho permet, ho tornarà a fer. I té la seva teoria de per què els porcs salvatges s'acosten tant als nuclis urbans: com que els caçadors els espanten de les muntanyes, les bèsties baixen cap al pla a buscar menjar i més tranquil·

JOAN VENTURA [Llagostera, 1955. Periodista]

ELISABET SERRA [Caldes de Malavella, 1976. Periodista i fotògrafa]

litat, curiosament a prop de la zona habitada. En Gregori seria partidari de prohibir la cacera dalt les Gavarres, i així els senglars podrien campar més en el seu espai natural i no s'haurien de buscar tant la vida.

L'Ildefons va arribar per primera vegada al mas Aulet fa 59 anys. Aleshores, els masovers eren la família Mir i ell hi anava a veure un cavall, i va acabar rellevant-los en la masoveria. Al cap d'uns cinc anys i ja casat amb la Lluïsa, van demanar diners al banc per comprar el mas, que era propietat de la família Sagner, emparentada amb els de la farmàcia Sagner dels Quatre Cantons de Girona. «El nom de la casa queda

més que el nom de la família», diu l'Ildefons, i en aquest cas Aulet, que vol dir alzinar, fa justícia ja que als boscos dels voltants l'alzina predomina sobre el pi.

No tenen documentació antiga, però saben que durant la guerra de la Independència la casa va acabar destruïda i es va haver de refer. Atesa la proximitat del castell de Montjuïc, on els francesos van romandre uns sis anys, i atès que una de les cinc torres de defensa és a uns 500 metres, és fàcil imaginar que el mas Aulet, convertit en hospital de campanya, va viure fets excepcionals d'aquella guerra que ara compleix el bicentenari. Fa uns 40 anys l'Ildefons i la Lluïsa

hi van fer una reforma en profunditat per adaptar-la més als temps actuals.

Can Rata de Llabià. La mare de l'Ildefons era de can Rata de Llabià, nucli de Fontanilles, tot i que Llabià és dalt d'un turó entre Gualta i Serra de Daró. Té una vista impressionant sobre l'antic estany d'Ullastret. D'aquí es va traslladar a can Marcó dels Àngels i durant un temps la família hi va adoptar el nom de can Rata, i ara torna a ser can Marcó. El pare de l'Ildefons procedia d'una família de moliners del Querfordat (Alt Urgell) que es va instal·lar a cal Carboner de Sant Martí Vell. En Genís, el seu pare, es va casar amb

El mas Aulet està situat en una zona privilegiada. Amb bones vistes i a tocar de la carretera de Campdorà, però arretrat de les mirades indiscretes.

PERFIL 58

Xavier Cortadellas > TEXT // Albert Llenas > FOTOGRAFIA

La Pilar de can Cornellà

La Pilar Calvell va amb un bastó, però ens diu que no el necessita gaire. Té molta vitalitat i molta memòria. Comença protestant perquè no vol que li fem cap foto i ens acaba demanant que li deixem treure la bata. Va néixer a can Pagans de Celrà, un dia del 1914. «El vell Pagans era de Cervià, però, de més antic, els Pagans vivien a la Pera. El meu avi es deia Joan, feia contraban, va ser quan van començar a vigilar-lo que va venir a Celrà a posar una fleca. Un seu germà es deia Llorenç i va ser músic». Hi ha un quadre d'Edgar Degas al Museu d'Orsay de París. Davant de tot, Llorenç Pagans toca la guitarra; en un costat, Auguste de Gas, que va ser organista i pare d'Edgar, l'escolta assegut. Degas va pintar Llorenç Pagans a dos altres quadres. En un d'aquests, ens mira de cara. S'aguanta el cap amb una mà. A l'altra, té un cigar. Casualment, de Llorenç Pagans jo sabia que hi havia un llibre. És de Vicente García de la Puerta López i el va editar a Madrid; es titula: *Lorenzo Pagans, 'el cantante español' de los salones de París*. El títol del capítol vuitè comença així: «Relaciones con Gerona. Veranos en Celrà y Cervià de Ter». Pagans va ser baríton, tocava la guitarra, cantava cançons espanyoles, va morir a París l'any 1883. Pocs moments abans, ja en el llit de mort, va casar-se. «De petit», recorda haver sentir a explicar la Pilar, «formava part del cor de la catedral de Girona. Un dia, va anar a Santa Maria del Mar amb el seu mestre sense demanar permís al seu pare. Quan va tornar, el pare li va clavar un parell de bufetades. 'No tornaré més a casa' va dir. Va acabar a França, però molts anys més tard, un dia va presentar-se a Celrà i el meu avi, que era el seu germà, no el va reconèixer. Va acostumar-se a venir-hi de tant en tant per veure la família i perquè li agradava pujar

PILAR CALVELL

Fins que va casar-se, la Pilar va viure quasi a davant de l'església. «Deien que una vegada els carlins havien fet pujar un home a dalt del campanar i l'havien tirat». El marit de la Pilar es deia Josep Cornellà Sàbat, va néixer a can Cornellà del Torrent, un mas situat a la part de llevant de Celrà i on fa més de cinquanta anys que la Pilar viu. «La casa és feta a trossos, però van començar-la el 1700». Can Cornellà és molt a prop del pou Vilar, a mig camí entre les cases del poble i els masos de la vall de Palagret: can Taverner, can Celrà, can Prat del Puig, can Guinart, cal Cuc, can Cornei i, per descomptat, can Marturi, on hi ha una de les basses més importants de l'àrea de les Gavarres.

als Àngels. Una vegada, va regalar un cartutx de monedes d'or al meu avi, però a casa van equivocar-se i el van anar donant a la fleca com si fos *calderilla*.»

En Joan Pagans, l'avi de la Pilar, va casar-se dos cops. «Va tenir tretze fills, però només en van viure cinc». El més gran, en Pere, va fer la fàbrica Pagans. El segon, en Josep, va anar al seminari i, quan en va sortir, va estar set anys a la guerra de Cuba. «Va tornar tan malalt que la seva mare el va haver de refer amb llet de burra. Li comprava carn de vedella i la trinxava perquè en mengés. Però se'n va sortir i el *tio* Pepet va viure fins a 91 anys». Un altre fill, en *Sixto*, tocava l'acordeó i la guitarra; deia que volia ser com el seu oncle Llorenç i va anar a trobar-lo a França. Però era una mica esquenadret i malgastador, «un duro a la butxaca se li avorria i dos se li barallaven. La meua mare el va haver d'anar a buscar a Perpinyà amb tren, després de comprar un bitllet d'*ida i volta*.»

La mare de la Pilar es deia Aurora; el pare, Josep, i va ser procurador de la sèquia d'en Vinyals, com ja ho havien estat en Ventura Calvell, l'avi de la Pilar, i, encara abans, en Jeroni Falgàs, el pare de la Tecla Falgàs, l'àvia de la Pilar i, doncs, el seu besavi. La sèquia d'en Vinyals surt del Pont Major, un xic més amunt de la bassa d'en Cases i travessa tot el Congost. El bramador era davant de la gasolinera, allà on hi ha hagut el mas Patiràs fins fa uns mesos i on ara hi ha una zona de descans.

El pare, l'avi o el besavi de la Pilar regulaven l'aigua de la sèquia amb una comporta perquè no rebentés els recs. «Els horts eren més cap al Ter, passat on avui hi ha el Polígon perquè el Polígon ocupa la part de sequer.»

A ca la Pilar van ser cinc germans: dos nois i tres noies. «Teníem una botiga de *comestibles*, hi veníem una mica de

tot: pa, fideus, arròs, carn, cera, sabó oli, xocolata... Els de can Rafart, entre Sant Daniel i els Àngels, ens portaven de tant en tant un xai que carregaven a coll. Els diumenges venia a comprar la gent dels masos perquè anaven a missa: els de can Sàbat, els de can Prat del Puig, els de can Cornellà del Torrent, que és la casa on em vaig casar.»

Encara molta gent de Celrà deu saber que la Pilar va ser la primera telefonista del poble. «L'alcalde era en Joan Pagans, un cosí nostre. Va venir a casa a parlar amb els pares. 'Teniu tres noies, per què no agafeu la telefònica?' Però les meves germanes van casar-se i em vaig quedar tota sola. El telèfon va arribar per la Festa Major del 1931.

Aquell any, durant la festa, no vaig parar. Tothom venia a telefonar!». D'abonats, al començament, només n'hi havia onze o dotze. La centraleta era per a vint telèfons, «Vaig arribar a disset. Un dia, a Flaçà, una dona va matar el seu home. Va venir amb tren fins a Celrà i va demanar per telefonar a la seva filla. 'Escolta, ja pots venir, que he matat el teu pare i ben mort, eh?'. El 6 d'octubre de 1934, algú ens va tallar la línia. Feia temps que a casa no dormíem tan tranquils com aquella nit. L'any 1936, una de les primeres coses que van fer els del comitè va ser *incautar-nos* la telefònica perquè érem dels que anàvem a missa. Acabada la guerra, me la van tornar i vaig treballar-hi fins als anys cinquanta.»

Acabem parlant de les processons de Sant Sixt i Sant Hou. La de Sant Sixt era al maig, la de Sant Hou, al juliol. «Venien onze capellans, tots els del Torn, tal com dèiem. La processó baixava pel carrer Major, seguia per la ronda de Baix i arribava en una placeta «on cantàvem un *villancico* perquè hi ha can Mestres i la tradició diu que un dels de can Mestres va ser el que va trobar els cossos enterrats de Sant Sixt i Sant Hou en el Clot dels Sants, al Congost». Parlem de coses que s'explicaven. Deien que una estrella queia cada vespre sobre aquella tomba i que va ser gràcies

a això que el de can Mestres va trobar els cossos. «Un dia, el bisbe va venir a Celrà i va voler emportar-se'n Sant Sixt i Sant Hou a la catedral de Girona. Va fer-los carregar en una carreta de bous, però, un cop al Pont Major, els bous no van voler tirar i van haver de tornar les caixetes amb els ossos dels sants. Durant, la guerra els del comitè van cremar aquelles caixetes. Però els ossos es van salvar perquè mossèn Joan Coll va agafar-los i els va dur a les golfes de l'església. Dies després, en Ricard Reixach va pujar-hi i va saber que eren els ossos dels sants perquè estaven lligats amb una cinta. Se'ls va endur i els va tenir durant tota la guerra amagats en una sucrera» 🍷

M3

Mirant els Carcaixells d'en Dalmau des d'un punt elevat de l'Ardenya.

ANY: DÈCADA DELS ANYS CINQUANTA DEL SEGLE XX

AUTOR: ENRIC GENOHER

PROCEDÈNCIA: TEIXIDOR ARXIU D'IMATGES (FONS ENRIC GENOHER)

M4

Ràpel a la Roca Ponsa de Solius.

ANY: DÈCADA DELS ANYS CINQUANTA DEL SEGLE XX

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: JOSEP POL

DOSSIER L'ESTIUEIG

XAVIER CORTADELLAS > COORDINACIÓ

Els llops, al cotxe [PÀG. 40]

XAVIER CORTADELLAS [La Bisbal d'Empordà, 1956. Escriptor]

El pecat original [PÀG. 42]

XAVIER FEBRÉS [Barcelona, 1949. Periodista i escriptor]

L'estiu a la fresca [PÀG. 44]

XAVIER CORTADELLAS

Dues germanes a can Canet [PÀG. 50]

JOAN PINSACH [Llagostera, 1958. Professor d'ensenyament secundari]

Una gran pèrdua per a Sant Feliu [PÀG. 52]

ÀNGEL JIMÉNEZ [Girona, 1940. Historiador]

De les tendes als xalets [PÀG. 56]

TERESA BONAL [Palafrugell, 1959. Filòloga]. NURI SÀBAT [Palafrugell, 1959. Filòloga]

La Girona dels Àngels [PÀG. 62]

PITU BASART [Cassà de la Selva, 1960. Filòleg]

El Llafranc idíl·lic [PÀG. 67]

JORDI FRIGOLA I ARPA [La Bisbal d'Empordà, 1934. Historiador]

El balneari Prats de Caldes [PÀG. 70]

JORDI BONET-COLL [La Bisbal d'Empordà, 1969. Escriptor]

L'estiu a Sant Daniel [PÀG. 76]

NATÀLIA IGLESIAS [Mieres (Astúries), 1973. Periodista]

Els anys 20, a Sant Antoni [PÀG. 78]

ESTHER LOAISA [Sant Antoni de Calonge, 1972. Geògrafa]

De Palamós a Saint Tropez [PÀG. 80]

JAUME BADIAS [Tàrraga, 1972. Historiador i arqueòleg]

La Fosca, fundacional [PÀG. 82]

GERARD PROHÍAS [Palamós, 1963. Periodista i escriptor]

Hotels, paradors i celebritats [PÀG. 86]

MIQUEL MARTÍN [Begur, 1969. Escriptor]

L'hotel El Català de l'Estartit [PÀG. 88]

SALVADOR VEGA [Verges, 1964. Historiador]

De Victor Hugo a James Bond [PÀG. 90]

MERCÈ FONT [Torroella de Montgrí, 1961. Filòloga]

Can Maimir de Pals [PÀG. 92]

JUDIT PUJADÓ [Barcelona, 1968. Escriptora]

Els sonsos de la Fonda Steyer [PÀG. 94]

MARTA PLANELLAS [Barcelona, 1975. Periodista]

La taverna més estranya del món [PÀG. 98]

ENRIC RAMIONET [Llagostera, 1958. Articulista d'El Punt]

La masovera del baró [PÀG. 100]

CARLES SERRA [Quart, 1972. Filòleg]

Els primers turistes a Santa Cristina [PÀG. 101]

TERESA COSTA [Santa Cristina d'Aro, 1963. Llicenciada en humanitats]

DOSSIER L'ESTIU EIG

Els llops, al cotxe

Xavier Cortadellas > TEXT

Ho explica l'Àngel Sala de Santa Cristina d'Aro. La Teresa Costa i jo vam anar-lo a veure fa uns mesos. «Ja em podeu dir Saleta perquè de *Sales*, a Santa Cristina, n'hi ha d'altres, però de Saleta sóc l'únic». A la postguerra, diu en Saleta, es va crear una elit de gent de Barcelona o de Sabadell o Terrassa. Tenien fàbriques tèxtils o de vés a saber què, la gent deia que eren els *veranejants* de s'Agaró perquè «s'hi havien fet uns palaus que els semblaven immensos». A l'estiu, cap a mitja tarda del dissabte, aquesta gent baixava de Barcelona i els va començar a venir la moda d'aturar-se a can Barnés a beure vi i a menjar pa amb tomata i pernil. Aparcaven els cotxes a la carretera. Un espectacle. La gent de Santa Cristina d'Aro, gent com la Perota o com la Rissega, s'empolainava i s'encaminava cap al poble a veure el trànsit. «L'espectacle eren els cotxes i els seus ocupants, però també, tot s'ha de dir, les dones, que eren joves i guapes». Un dels que no hi fallava mai era l'avi Mingo. Baixava cada dissabte a mitja tarda, amb la seva gorra i amb el seu sac perquè duia sempre un sac tal com feia tanta altra gent de pagès d'aquella època. Un dia, una d'aquelles dones se li va acostar. «Que li agradaria tenir aquest cotxe?» «Poc. No sé pas

què en faria». «Caram! Què em diu? Podria anar a passeig amb la seva senyora, podria anar a molts de *puestos*, podria anar i tornar de casa seva. Que viu molt lluny, vostè?» «Ui, cap a aquí a aquests boscos». «I en aquesta hora, que s'està fent fosc, no té por dels llops?» «Ai, no senyora! Vol que l'hi digui? Els llops d'avui dia poc poden pujar allà dalt, van tots amb cotxe!»

En *El meu país*, Josep Pla se centra també a la costa de l'Empordà quan parla del turisme. Primer, perquè és una novetat: «Després de tantes invasions i del pas de tants anants i vinents, apareixia finalment una massa humana que arribava en so de pau, disposada a prendre el sol, a banyar-se en el mar i a menjar i beure». Tot seguit, perquè vol explicar-ne les conseqüències: «Abans, en aquest país, comptàvem per vessanes: quarts de vessana, mitges vessanes, vessanes. Ara, la mesura de la terra, al litoral, és el pam quadrat». A *L'estiueig*, nosaltres hem volgut parlar del que molta gent va viure, del que molta gent va sentir a dir o del que molta gent recorda. Comencem amb un article d'en Xavier Febrés, que ens situa en tot això que és i que ha estat el turisme de masses. Jo i en Joan Pinsach escrivim sobre la gent que anava a l'estiu,

sovint durant el temps de la pela, a passar uns dies o una temporada a les Gavarres. Al mas Mates o a can Canet, al mas Alenyà o a can Vidal, al jardí d'en Carolà o a la torre d'en Ronsard. Un temps, en què l'estiueig no era encara estiueig i en què només descansaves. Centrat en el molí de les Forques i en la font de Sant Elm, l'Àngel Jiménez ens parla d'una petita part d'allò que hi havia a Sant Feliu de Guíxols. La Teresa Bonal i la Nuri Sàbat han anat a parlar del càmping Tamariu amb en Joan Boix, del Llafranc que va conèixer en Macià Alavedra, de la Calella d'en Carles Sentís. Pugem als Àngels amb en Pitu Basart i amb en Carles Serra. En Jordi Bonet-Coll, en canvi, ens fa entrar en un balneari: salut, descans i turisme en un mateix paquet. Vist amb els ulls d'algunes famílies de la Bisbal, reculem amb en Jordi Frigola fins als primer Llafranc turístic. De la mà d'en Lluís Palahí i de l'Antònia Poater, la Natalia Iglesias ha anat fins a can Coquard i can Puig, dues grans cases d'estiueig de Sant Daniel. En Jaume Badias ens parla d'en Josep Llaó de Palamós, un pescador que va barquejar en un iot a Gènova amb la Gina Lollobrigida, l'Elizabeth Taylor o en Richard Burton. Perquè ha volgut anar als orígens d'Aiguablava i de Cap

sa Sal, a l'article d'en Miquel Martín trobem Rock Hudson, Adolfo Suárez o Francisco Franco. En el de Marta Planellas qui trobem són els Steyer, uns alemanys que van obrir una fonda a Tossa en els anys trenta. Gerard Prohías va al començament de la Fosca en el seu article; l'Esther Loaisa entra al xalet Dalmau Casademont de Sant Antoni de Calonge; entre molts d'altres, la Mercè Font, de Torroella, ha trobat l'autèntic James Bond a l'Estartit; l'Enric Ramionet, de Llagostera, ha begut del record que perviu darrere dels milers de litres que milers de turistes es van empassar a la bodega Ramiro; i la Judit Pujadó surt de Gualta per anar a can Maimir de Pals, un local on han donat entrada als turistes sense haver deixat mai de ser un bar de poble. En Vadó Vega ens recorda els primers anys d'El Català de l'Estartit gràcies a en Manel Castelló que hi va treballar de xofer. Acabem amb en Carles Serra i amb la Teresa Costa, que ha anat a veure en Pere Barber de Santa Cristina d'Aro. Als anys cinquanta, Santa Cristina era un dels portals d'entrada a la Costa Brava. Avui, els turistes hi passen uns pocs quilòmetres lluny. I el turisme ha transformat la costa i ha transformat Santa Cristina i també el rerepaís i les nostres vides 🍷

Uns estiuejants, descansant a la terrassa de
l'hostatgeria del far de Sant Sebastià. Any 1957.
FOTO: A. Zerkowitz. Col·lecció Paco Dalmau.

DOSSIER L'ESTIUIG

El pecat original

EL TURISME, TAL COM L'ENTENEM AVUI, ÉS FRUIT DE LA DIVISIÓ DEL TEMPS IMPOSADA PER LA SOCIETAT INDUSTRIAL I LA CONQUESTA SINDICAL DE LES VACANCES PAGADES

Xavier Febrés > TEXT

A Catalunya, fora de nuclis muntanyencs de *vileggiatura* a l'estil de Puigcerdà, Camprodon o Viladrau, el fenomen turístic es va concentrar a la franja litoral, fins aleshores despoblada, insalubre, perillosa. El creixement va ser ràpid i tot sovint brutal en termes urbanístics. Va significar una segona vida amb bases diferents a nombrosos indrets, a tot arreu.

Ningú no sap amb exactitud com va ser el *big bang* que va donar lloc al nostre univers. Sobre els orígens concrets del turisme tothom té també la seva teoria, la seva parcel·la d'explicació. La meua es personalitza en *donya* Antònia Gironès Bonfill, figuerenca de pare cadaquesenc, casada a Barcelona amb l'acabat Ramon Pitxot Mateu. La senyora conservava familiars a Cadaqués i va tenir el 1899 la inaudita pensada de fer-hi construir una casa d'estiuig arran de mar, malgrat que al poble només es podia arribar després d'un mínim de sis hores de tartana des de Figueres via Roses. Aquella pionera construcció seria molt utilitzada pels set fills del

matrimoni i pels seus amics del món artístic internacional, a una localitat on ja havia pintat Eliseu Meifrèn el 1866, ben abans que hi arribessin Ramon Casas i Eugeni d'Ors el 1904 o que Pablo Picasso i André Derain fossin hostes dels Pitxot l'any 1910.

La Costa Brava de la Lliga. Primer va sorgir allò que he qualificat en altres ocasions de 'Costa Brava de la Lliga', les finques d'estiuig de prohoms barcelonins secundats per les seves relacions al llarg del territori. Ara acaba de fer cent anys que la denominació de Costa Brava aplicada als 200 quilòmetres de litoral selvatà i empordanès va ser ideada per Ferran Agulló, periodista i secretari de la Lliga, probablement a la finca begurenca de Bonaventura Sabater, diputat palafrugellenc del mateix partit, limítrofa amb la de Joan Ventosa Calvell,

número dos d'aquella formació i amfitrió de Francesc Cambó. L'estiuig dels senyors va obrir la traça d'un primer camí.

El posterior turisme de masses el van portar les societats europees industrialitzades durant la segona postguerra mundial, quan la dictadura franquista exportava emigrants i importava turistes per equilibrar la balança de pagaments amb les divises de tots plegats i per emmascarar el subdesenvolupament a què ens havia condemnat l'aïllament envers les democràcies de la resta del continent. La irrupció adquiriria en pocs anys una magnitud colossal i suposaria moltes conseqüències.

A dues hores d'avió de gairebé tot Europa i a dues hores de cotxe de la gran conurbació barcelonina, avui el turisme aporta el 12% del PIB de Catalunya, més els elevats beneficis indirectes de la construcció i els serveis associats. La indústria dels forasters n'ha substituït d'altres antigament protagonistes. L'Estat Espanyol és la tercera potència mundial del sector, després de França i Estats Units, amb una participació del

Escuts de roba // FOTO: AMP.
Col·lecció Salvador Maluquer
Maluquer.

8% en el mercat global, segons xifres de l'Organització Mundial del Turisme. A Catalunya ja no es tracta tan sols de l'estiu, sinó del volum del turisme de cap de setmana i la seva repercussió econòmica i humana a nombroses localitats.

La força del mercat. La manera desregulada com es va assentar sobre el terreny l'explosió turística ha donat peu a infinites consideracions, sovint massa inútils davant la força bruta del mercat i l'enlluernament del benefici ràpid. Narcís-Jordi Aragó ho resumia de manera eloqüent: «En el discurs de clausura del segon Debat Costa Brava, el conseller Joaquim Nadal

va referir-se al primer debat per recordar la seva –i la nostra– ingenuïtat en aquell moment d'eufòria: ‘Tots havíem pensat, l'any 1976, que la gestió democràtica del planejament portaria per ella mateixa, tota sola, la solució del problema’. Ha succeït exactament el contrari: la democràcia no ha fet més que consentir i emparar la multiplicació desaforada de les aberracions urbanístiques i de les devastacions immobiliàries [...] Per dir-ho amb la imatge encunyada per un informe recent del Parlament Europeu: ‘S’ha produït l'enrajolament del litoral amb l'enriquiment massiu d'una petita minoria a expenses de la majoria’» (*El Punt*, 14-5-2007).

La mateixa veu autoritzada assenyalava poc després en un altre article, per contradir la frase de Gaziel sobre la Costa Brava «bàrbarament violada per les hordes turístiques»: «Els vertaders violadors del litoral són uns altres. Els qui van abandonar els oficis de sempre a favor del diner fàcil i ràpid [...] Els turistes van ser allò que se'n diu l'esca del pecat, però la culpa del pecat és tota nostra» (*El Punt*, 8-9-2008).

Avui l'univers capil·lar del turisme conviu arreu del país amb el seu pecat original i amb molts altres aspectes, virtuoses o senzillament consolidats, de la moderna indústria dels forasters 🍷

Un dia de bany a la platja de Sant Feliu als anys 50. En aquell temps, era freqüent veure les barques que feien excursions per la costa fondejades a la sorra // FOTO: Enric Genóher.

DOSSIER L'ESTIUIG

De les tendes als xalets

PARLEM AMB EN JOAN BOIX DEL CÀMPING TAMARIU, AMB L'EXCONSELLER MACIÀ ALAVEDRA, ASSIDU A LLAFRANC, I AMB CARLES SENTÍS, HABITUAL A CALELLA

Teresa Bonal i Nuri Sàbat > TEXT

En Joan Boix i Galceran va néixer a Pals el 19 de juny de 1924. El seu pare venia de la Garrotxa, era serrador i tallava fusta per fer caixes i embalatges que distribuïa amb el carro per Palafrugell, Palamós, Sant Feliu... Quan va aparèixer el cartró, el negoci va començar a fer fallida, però ell, sense escoltar els consells de la seva dona, no va voler plegar i al final es va arruïnar. Per això en Joan se'n va anar a fer de flequer amb el seu cunyat a Palau-sator fins que uns familiars de Barcelona, que es volien jubilar, els van oferir de portar el bar que tenien a Sants i ells van acceptar. Mentre preparava el trasllat va coincidir que era Carnaval i se li va ocórrer d'anar a ballar a Palafrugell, on va conèixer la Victòria Carabús i Rabassa –la filla de la taverna que portava el mateix nom i que abans havia estat can Trics. Després de tres diumenges i una grip, la cosa es va consolidar, dos anys després es casaven i la Victòria també anava a viure a Barcelona.

Al cap d'uns anys, els seus sogres es van voler retirar i els van proposar de portar la taverna de Palafrugell. Van tornar, «però entre que no ens enteníem massa i que tot allò em quedava una mica petit vaig buscar alternatives i, amb en Gou, vam llogar La Bolera de Llafranc. La vam tenir des del 54-55 al 60 o una mica més. Llavors ja hi havia força turisme i molt bo; alemanys, sobretot, i anglesos. A baix hi teníem la bolera i a dalt, taules i una mica d'escenari per fer-hi espectacles el cap de setmana, tot i que no estava cobert. Vam portar artistes famosos, com la Chunga (al

cartell que l'anunciava hi vaig posar: Nueva York-Hollywood-Llafranch), en Rudy Ventura i les orquestres més bones del moment. De públic, déu n'hi do, el que venia, i algun d'important! Un dia, mentre repartia propaganda vaig trobar en Xavier Cugat amb aquella dona

tan guapa que tenia i em va dir:

–Qui actua avui?

–La Principal de la Bisbal!

–Doncs ja em pots guardar una taula!

»Una altra vegada que venia a actuar una noia, ara no recordo com es deia però sí que estava molt bé, en Gou l'havia de recollir amb el taxi i al final no hi va poder anar, així que agafo la Vespa i cap a la Sarfà! Ella primer va quedar una mica parada perquè no hi havia pujat mai, però després ho va trobar fantàstic, això d'anar amb moto. I jo, mira, vaig poder lluir artista per tot el poble!

»Tot i així, els comptes no acabaven de sortir, hi havia molta feina i jo ja en portava una altra de cap: obrir un càmping. De manera que de seguida que em va sortir l'oportunitat m'hi vaig llançar». Malgrat l'embranchida que duia no li ho van posar gens fàcil, i després d'un primer intent frustrat va contactar amb en Pruneda de Palafrugell i un senyor de Barcelona que tenia un terreny a Tamariu i va començar a fer papers. «Vaig trigar dos anys a tenir els permisos perquè només m'hi posaven pegues, i això que llavors només hi

A en Joan Boix van concedir-li el permís per fer un càmping a Tamariu l'any 1961 // FOTO: Albert Llenas.

havia dos càmpings—el d'en Vilahur i La Siesta—i cap a Tamariu. Vaig haver de fer cinquanta viatges a Girona i, finalment, va venir un delegat a veure-ho. Després de les peripècies que va passar per arribar-hi—el càmping estava situat cap allà la font d'en Cruanyes i només s'hi podia anar per dreceres i corriols— quan va tornar a Girona els va dir: 'En comptes de posar-li tants entrebancs, el que hauríeu de fer és donar-li una medalla!'

Un càmping per a 10 tendes. L'any 1961, doncs, li concedeixen el permís. «Vaig a Girona i el senyor governador em fa saber que ja puc obrir el càmping. Som-hi! Només que de cop i volta m'adono que es tractarà del càmping més petit del món, ja que oficialment només tindrà capacitat per a 10 tendes! Vaig a parlar amb el delegat de Turisme, que em va tranquil·litzar de seguida: 'tu planta totes les tendes que t'hi càpiguen. Si hi ha alguna inspecció, el màxim que pot passar és que et caigui una multa, però com que les multes les poso jo...'

»I quan els problemes de Girona semblaven superats els de l'Ajuntament

comencen a posar-se nerviosos i un dia van venir ben esverats posant el crit al cel, suposo que pressionats per l'associació dels barcelonins que tenien casa aquí i que consideraven que el càmping faria malbé Tamariu. Sort que jo confiava en l'alcalde, que era en Gich, i la cosa no va anar a més... Al cap d'un temps, quan ja tot rutllava, en Massuet, el president de l'associació, va venir al càmping a demanar-me disculpes i a oferir-me que entrés a l'associació. I vaig acceptar.»

Encara sense electricitat i amb llum de butà als lavabos, van anar arribant els primers turistes que, en aquelles condicions, eren ben bé campistes aventurers. Per entendre's havien de recórrer sempre a la Victòria que parlava francès, anglès i alemany perquè als 14 anys havia començat a fer de secretària a can Màrio. La majoria volien sol i platja: els estrangers solien anar-hi a mig matí i tornaven cap al tard; els espanyols arribaven a l'hora de dinar, perquè al càmping hi havia bar i restaurant. Qui cuinava era la seva dona, que ho feia —i fa, si hem de jutjar per l'olor de sarsuela que ens arriba de la cuina— de meravella. En Joan era l'encarregat del

proveïment, primer amb la moto i un remolc i després amb el 600. «Jo no sé pas com m'ho faig, però sempre m'ho fan guiar! Per tenir llum al càmping vaig haver d'esperar no sé pas quant i perquè em donessin el 600 més d'un any i mig! i sort que no vaig voler el 1500, perquè encara no el tindria...»

El primer any va ser de prova i, entre altres coses, en Joan també va aprendre a manegar-se-les amb la burocràcia. «Jo no sabia que cada dia s'havia d'anar a la Guàrdia Civil a portar la cartilla de clients, així que m'hi vaig presentar a finals d'estiu. Quan el guàrdia la va veure, es va posar les mans al cap, la va arrugar fent una bola i la va llençar a la brossa: 'apa vés, que encara la farem més grossa i a veure si l'any que ve ho fas millor!'

»De fet, la Guàrdia Civil ha vingut sovint, per allà, i no hem tingut mai cap problema. És clar que amb els clients tampoc no n'hi ha hagut cap de greu. De vegades algun, sobretot anglès, deia que li havien robat alguna cosa i de seguida en sortien 15 més per veure si cobraven l'assegurança.

»Com que la majoria de gent el

A l'esquerra, una família de Barcelona estiuant habitual al càmping. A la dreta, en Joan Boix portant les caixes de llet // FOTOS: Arxiu Joan Boix.

DOSSIER L'ESTIU EIG

De Palamós a Saint Tropez

L'ARRIBADA DELS PRIMERS TURISTES A LA COSTA BRAVA VA PROVOCAR UN CANVI PROFUND EN LA VIDA DEL PESCADOR PALAMOSÍ JOSEP LLAÓ BRULL

Jaume Badias > TEXT

En Josep Llaó Brull, també conegut com el Josep de la Meda, va néixer a Palamós l'any 1935. La seva era una família vinculada a la pesca i de jove, a casa, disposaven de dues barques d'arrosegament: la *Meda* i la *Maria del Carme*.

Acabada la *mili*, l'any 1956, anava de patró a la *Maria del Carme* quan començaven a arribar turistes a Palamós, tot i que ja feia alguns anys que se'n veien per Tossa de Mar i Sant Feliu de Guíxols. «En aquella època s'acabava de pescar molt tard i sopàvem a *bordo*, a les 9 o les 10 de la nit, després de vendre el peix a la llotja», diu Josep Llaó.

Aquest primer turisme era del tot espontani i improvisat, no estava organitzat com avui dia i molts turistes, després de sopar a l'hotel, estiraven les cames tot passejant pel port de Palamós i, atrets i encuriolats per l'olor del ranxo que es cuinava en les barques, es feien entendre amb els pescadors i pujaven a bord on reien amb el porro i sovint compartien el rossejat. A vegades quedaven pel dia d'acom-

panyar-los a pescar, tot i que, quan feia mal temps, els recomanaven que no s'embarquessin. «S'estaven amb nosaltres i si ens agradava la manera de ser d'ells els dèiem si volien venir a pescar l'endemà amb nosaltres», comenta.

Només s'embarcaven un màxim de quatre persones i entre marejos i rialles es passaven a la barca tota la jornada de pesca, des de les 6 del matí fins les 6 de la tarda. Durant la

jornada es posaven a popa del barc i no els deixaven baixar a baix, a sota coberta, perquè allí segur que es marejaven.

Alguns portaven cava i *dulces* i es feia amistat amb ells i, durant les seves vacances, se'ls embarcava un o dos dies. Aquests turistes després ho comentaven a altres turistes de l'hotel i així anava venint gent. «No vam cobrar mai, sempre portaven vi, xampany, cerveses, rebosteria (*dulces*), ni propines volíem. Quan ens deien quant us devem, mai els cobràvem res, al contrari, menjaven amb nosaltres i sovint els donàvem peix. Eren molt amables», ens explica en Josep.

La tripulació de les barques d'arrosegament era de 6 a 8, molt més nombrosa que ara. S'acostumava a embarcar el patró, el motorista, els dos de les *maquinilles*, el dos que cobraven les malletes, el cuiner i el vailet. Aquests turistes acostumaven a ser matrimonis joves o colles d'anglesos i francesos, tot i que després també van venir alemanys, noruecs i suecs. «Els alemanys eren més

En Josep Llaó, conegut com en Josep de la Meda, al port de Palamós // FOTO: Documare-Museu de la Pesca.

raros i agarradets». Tot i que en Josep parlava francès, amb els anglesos i els nòrdics s'entenia «fent gestos». Els teníem a popa i, si feia massa sol, els posàvem un *tolido*, els cuidàvem bé. Pensàvem que com més turisme venia més car anava el peix.

Molts pescadors, a més d'embarcar turistes, n'acollien a les seves cases. Aquest també és el cas d'en Josep Llaó, ja que, quan l'hotel Trias no disposava d'allotjament, en Josep els llogava habitacions de casa seva, estiu rere estiu fins a l'any 1982. Aquest costum propicià un fet que canviaria per sempre la seva vida ja que va acollir un estiu un matrimoni italià amb qui aviat es va entendre i que va portar amb la seva barca. Van quedar tan contents que l'italià, que va resultar ser nebot de l'Agnelli, patró de la FIAT, li va oferir feina de patró d'un dels iots de la família l'any 1964.

Aquesta proposta va coincidir amb una mala època per la pesca d'arrossegament que obligà molts pescadors a haver d'anar a treballar a fàbriques com la Vincke de Palamós, o a desplaçar-se a Mallorca o Tarragona per poder continuar pescant. Així, en Josep Llaó va passar de portar una barca d'arrossegament a esdevenir patró de iots de luxe a Itàlia. «Vaig deixar la pesca per portar aquest iot perquè m'oferien més i podia portar diners a casa, als meus fills i a la meva dona.»

Va ser una canvi dur, sobretot perquè l'obligava a separar-se durant uns mesos de la seva família, ja

que marxava de Palamós a primers de març i no tornava fins a finals de setembre.

La seva feina consistia a portar el iot des de Gènova, el port d'inici, cap a Saint Tropez, Monte Carlo, Mallorca..., «ens deien porteu aquest barco a Cannes i, des d'allà, la tripulació tornava a Gènova i allà agafaven un altre iot. Llavors ens quedàvem només el patró, la cambrera i el motorista i ens hi estàvem 8 o 15 dies amarrats perquè eren barcos per fer festes, però, quan el barco havia de sortir, per exemple, cap a Mallorca, llavors tornàvem a tenir tota la tripulació completa per poder fer el trajecte.»

Liz Taylor i Gina Lollobrigida. En Josep ens explica que al iot hi havia cada dia festes on molt sovint tenia artistes de cine com l'Elizabeth Taylor, en Richard Burton i la Gina Lollobrigida, entre d'altres. I cada any, quan s'acabava l'estiu, tornava a Palamós on tenia una barca que es deia *Sirena* i anava al palangre i al tresmall fins al mes de març següent, quan tornava a Gènova.

Això durà quatre anys, fins que li van proposar que es quedés a viure a

Itàlia «però a la meva dona se li va fer gros i no va voler venir i li vaig dir que si ella no volia anar a Itàlia a mi se'm feia també gros l'anar i venir cada any i vaig plegar». Coincidí aquest fet amb la proposta de ser patró del iot del doctor Castaneda; l'acceptà i ho va ser del 1969 fins el 2006.

Amb el doctor Castaneda anava de patró en un barco de 12 m, però era una feina diferent de la d'Itàlia. Ara tot era més íntim, de família gairebé, ja que a més del iot vetllava també del xalet familiar (obres, manteniment) i treballava per ell tot l'any. Al iot, a més de patró, també feia de cuiner, de mariner, «del que sortís». Es va convertir en el seu home de confiança. «Encara ara, quan vaig a Barcelona m'estic a casa seva amb els seus fills, set, que són metges i oculistes, i són com fills meus. En la pesca i el turisme, si agafes un bon patró, un bon amo, si fas anys amb ells, és com si fossis de la mateixa família, dormo i menjo com si fos un germà d'ell.»

Per a Josep Llaó el turisme va ser una experiència vital tan enriquidora que «la vida meva va canviar molt i ho tornaria a fer», ens comenta satisfet.

DOSSIER L'ESTIU EIG

La Fosca, fundacional

LES PLATGES VEÏNES DE LA FOSCA I DE CASTELL SÓN LES DUES CARES D'UNA MATEIXA MONEDA: PALAMÓS, L'EMPORDANET

Gerard Prohías > TEXT

Castell és la natura salvatge, on cap edificació ha fet un mal evident (no sense esforç, i de moment); encarada a llevant, la Fosca conté la bellesa innata d'una cala, millorada (si és possible) per l'acció humana i a vegades també malauradament trossejada. La Fosca, amb tot, és un producte evident d'allò que som.

Si entenem que Castell va ser la primera zona habitada pels palamosins *avant la lettre*, la Fosca va ser triada a propòsit pels homes per fundar-hi

un poble, un lloc on viure. Pere el Gran va comprar el castell de Sant Esteve i va fundar-hi una vila reial; amb port, amb mercat, amb totes les peculiaritats que conformen un poble. Triar un lloc on viure no és el mateix que triar un lloc on estiuejar, però quasi; és cert que no eren turistes pròpiament, però potser ho eren, quasi.

I la Costa Brava ja era la Costa Brava? Era una costa brava, certament. Amb tramuntanades més fortes, amb

tota probabilitat, i també més llevantades, i més de tot. Però no era ni de bon tros la Costa Brava que li dona nom i que la dècada dels 60 es va vestir de *faralae*. A la Fosca, la Costa Brava dels burros carregats de càntirs hi va passar molt epidèrmicament; a penes se n'hi van veure. La Fosca no és Lloret, ni l'Estartit, ni Platja d'Aro. La Fosca és la Fosca. Actualment s'hi pot veure alguna minyona filipina cuidant els fills de dones rosses que parlen un català amb accent barceloní,

sovint castellanitzat. També hi ha el jardiner que passeja el gos de raça dels senyors que l'assalarien. Senyors propietaris de les cases que hi ha davant del passeig. Cases amb subtítols vull dir, que totes tenen història i van signades. De tota manera, a la platja es barregen amb els *guiris* dels càmpings o els apartaments i amb algun palamosí que deixa la platja gran del poble perquè el llebeig la bat amb assiduitat i aquí no hi toca. La Fosca és platja de llevant. Ho saben molt bé els surfistes que s'hi acosten,

La Fosca, als anys seixanta. Al fons, la roca que li ha donat el nom i que separa la platja en dues // FOTO: Arxiu Josep Rusalleda.

molts i cada vegada més: onades que vénen de lluny, llargues, amb l'aigua prima i escumosa.

Del Jeroglífic al Rocafosca. El primer establiment turístic de la Fosca i un dels primers de la Costa Brava va ser el Jeroglífic (1913). Establiment hotelier que amb pujades i baixades evidents va subsistir fins fa pocs anys. Va fer tots els papers de l'auca. Just ja al principi, disposava d'una mena de bungalows que llogaven als visitants que passaven per l'indret. I el seu nom provenia del fet que el propietari, el palamosí *Remigio* Tauler, a manera de distracció, va pintar tot d'endevinalles i jeroglífics al menjador, per tal que els clients es distraguessin.

A més de l'hotel esmentat, un altre local resultaria mític a la Costa Brava d'aquells anys: l'hotel Rocafosca, propietat d'una família surera de

Cassà i regentat pel palamosí Lluís Martínez i la seva esposa Enriqueta. Era un establiment senzill, però únic per l'emplaçament. Tota una generació de professionals del turisme van aprendre l'ofici en aquell hotel situat en un dels llocs més bells que es poden trobar: a la vora de sa Tamardia, a garbí de la platja. Parlo amb Francesc Suquet, ara propietari del reconegut restaurant Les Salines de l'Estartit i cambrer al menjador de l'hotel en els moments àlgids de finals de la dècada dels 50. M'explica anècdotes ara impossibles, com la del client que se n'anava a pescar els mersos que volia per sopar i que els conservava a l'aigua fins a l'hora de menjar-se'ls, clavats en un punxó enterrat a la sorra; o les ampolles de whisky americana que cisava un dels cambrers per desaparèixer a la nit amb la filla d'uns clients. Uns

cisaven ampolles de whisky, d'altres cisaven llaunes de sopa de tomàquet, una cosa mai vista. Els serveis al fons del passadís i per torns sol·licitats. La clientela era adinerada i catalana, la majoria industrials tèxtils de l'àmbit barceloní, que passaven més d'un mes seguit a l'establiment. Amb l'arribada dels *guiris*, sobretot francesos i anglesos, tot va canviar, però aquells xicots van conèixer la feina i van obrir la mirada. El verb *rosegar* es va instal·lar a l'idioma com una nova forma de sexualitat, més o menys innocent i que arribava més o menys lluny, i que tindria el seu moment més dolç a les dècades posteriors. Després de passar per Anglaterra, França i Suïssa, on va aprendre idiomes, hostaleria i lliçons de vida, Francesc Suquet va fer de *màître* a l'hotel Terramar de Llafranc i finalment va muntar un negoci propi.

L'hotel Rocafosca a la dècada dels cinquanta // FOTO: Arxiu Josep Rusalleda.

Hotels, paradors i celebritats

L'HOTEL CAP SA SAL I EL PARADOR D'AIGUABLAVA SÓN ELS DOS EDIFICIS QUE EXEMPLIFIQUEN MILLOR EL BUM DEL TURISME A BEGUR

Miquel Martín > TEXT

L'any 1955 es va iniciar la construcció de l'hotel Cap sa Sal, que duraria gairebé 10 anys. Tot i que l'edifici s'inaugurà oficialment el 4 de juliol de 1963, encara s'hi treballaria un any més per acabar-ne una de les ales.

La iniciativa del projecte va sorgir del doctor Josep Andreu Miralles, fill del popular doctor Andreu, creador de les pastilles contra la tos. Però si algú coneix bé les intimitats i totes les dificultats que es van haver de superar per construir aquest emblemàtic hotel, aquesta persona és Carles Fontanals, que s'hi va incorporar com a cap d'obres i aparellador l'1 de setembre de 1955. Fontanals recorda que un dels primers problemes amb què van topar fou la manca de mà d'obra, de manera que l'hotel va atraure immigrants d'Andalusia, especialment del poble granadí de Beas de Guadix, que en pocs anys engrandirien el cens del municipi de Begur de forma consi-

derable. Aquells anys de construcció del Cap sa Sal van coincidir amb la instal·lació de molts nous serveis al poble: clavegueram, aigua corrent, telèfon automàtic o les vies d'accés a les platges.

La producció de rajols a les bòbiles més properes també va resultar insuficient i no van tenir més remei que llogar-ne una altra a Santa Llogaia d'Àlguema, tot i que el seu funcionament els suposava una gran despesa. Les teules, que ja s'havien encarregat amb prou antelació, els les va proporcionar la bòbila de Regencós. Tanmateix, l'obstacle més greu els obligaria a improvisar una solució imaginativa. L'arquitecte Josep Maria Bosch havia projectat un casquet esfèric de vint-i-dos metres de diàmetre que cobriria el hall i que amagaria una estructura de ferro per suportar la càrrega de les tres plantes. La construcció d'aquesta estructura es va encarregar als Alts Forns de

Biscaia, però no els podien donar la data de lliurament per manca de ferro. Llavors, un cop reunits la propietat i la direcció tècnica, van decidir aixecar cinc pilars de formigó, formant un cercle al mig del hall, un dels elements més espectaculars de l'edifici. Per acabar de dificultar les obres, es van perforar túnels a la roca i un dels obrers hi va perdre la vida. Fontanals ens recorda que «en aquella època no hi havia dos elements que avui en dia faciliten molt la construcció: les grues-torre i el formigó prefabricat. Per això hi havia dues persones fent formigó constantment, dia i nit.»

Enllestida la construcció, Jordi Galí i Figueres es féu càrrec de l'interiorisme, mentre que el disseny de jardins fou dirigit pel prestigiós Nicolau Maria Rubió i Tudurí.

Auge i decadència. Durant els anys de màxima esplendor, l'hotel Cap sa

L'Azor, el vaixell de Franco, amb l'hotel Cap sa Sal de Begur al fons (1966).

FOTOS: Josep Carreras. PROCEDÈNCIA: Arxiu d'imatges Ajuntament de Begur.

Sal va acollir estrelles del cinema com Rock Hudson, polítics com l'expressident Adolfo Suárez o aspirants a rei d'Espanya com Alfonso de Borbón, entre d'altres. Fins i tot s'hi van rodar pel·lícules com *Más peligrosas todavía* o *La dinamita está servida*. Fou una època de grans festes que reunien clients adinerats i primeres figures del món de l'espectacle, com Julio Iglesias o Els Sírex. Però com explica Carles Fontanals «la temporada alta és molt curta i el manteniment d'un hotel d'aquelles característiques requeria unes despeses molt elevades, ja que només de servei en 400 persones. Aleshores l'establiment va canviar d'amos i els problemes es van agreujar. Potser si els haguessin adjudicat el casino s'hauria salvat, però això va significar la mort de l'hotel Cap sa Sal i la necessitat de reconvertir-lo, l'any 1979, en un bloc d'apartaments.»

Durant aquells anys de creixement turístic, les nétes de Franco es passejaven per les luxoses botigues del Cap sa Sal gastant diners a dojo, acompanyades de la seva àvia, Carmen Polo, de qui es comentava la seva malaltissa passió per les joies. Mentrestant el dictador, assessorat per en Pepet Florian, pescador de Sa

Riera, fondejava l'Azor a prop del Cap de Begur a veure si picaven. En Joanet Antic, tot un personatge begurenc, explicava amb la seva gràcia innata una anècdota: un bon dia que estava pescant al volantí se li va acostar l'Azor i des de coberta Franco li va cridar: «*Muchacho, ¿tienes cebo?*». En Joanet se'l va mirar perplex i li va dir: «*Què?*». «Esquer», va traduir en Pepet Florian, i en Joanet els va donar un grapat de serrans que acabava de pescar. Rere una rialla múrria, assegurava que el Caudillo, agraït, li havia regalat una petaca.

El Ministerio de Fraga. L'any 1964, l'Ajuntament de Begur va rebre la proposta del Ministeri d'Informació i Turisme d'edificar un parador nacional al cim de sa Punta des Mut, a Aiguablava. El consistori, segons recorden alguns dels seus membres, estava convençut que aquest establiment atrauria turistes tot l'any, però no veia amb bons ulls ni el lloc ni el tipus de construcció, que havia estat alterada respecte del projecte inicial, més respectuós amb l'entorn. Finalment, però, va haver de cedir a les pressions que arribaven des de Madrid. Els terrenys per construir

el parador s'havien expropiat a la família Forgas i sembla ser que el Ministeri tenia pressa per executar les obres abans que finalitzés el termini acordat.

En menys de dos anys, el 24 de gener de 1966, s'inaugurava el parador nacional d'Aiguablava amb la presència del ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga Iribarne, el bisbe Narcís Jubany, el governador civil de Girona, Víctor Hellín, i una interminable llista d'autoritats, entre les quals també figurava l'alcalde de Begur, Josep Gual. L'endemà, en portada, *La Vanguardia Española* es feia ressò de l'acte i explicava amb pèls i senyals tots els moviments de Fraga, des del seu aterratge a Barcelona fins a la visita al castell de Cap Roig i el far de Sant Sebastià. El diari recollia també les paraules del ministre: «*Pre-tendemos que exista un establecimiento hotelero de la red oficial en todas las regiones donde sea necesario.*»

Uns establiments hotelers que canviarien per sempre més la fesomia de dos dels paratges més agrests i espectaculars de les costes begurenques, es Cap sa Sal i sa punta des Mut. La pregunta, mig segle després, és: era necessari? 🧐

A l'esquerra, l'actor nord-americà Rock Hudson sopant a l'hotel Cap sa Sal (1963). A la dreta, Carmen Polo i la seva néta Carmen Martínez-Bordiú, passejant per les botigues de l'hotel (1966) // FOTOS: Josep Carreras.
PROCEDÈNCIA: Arxiu d'Imatges Ajuntament de Begur.

DOSSIER L'ESTIUIG

Els sonsos de la fonda Steyer

LES AVENTURES D'UNA JOVE ALEMANYA ENCARREGADA DE SERVIR TURISTES A LA TOSSA DELS ANYS TRENTA, QUAN VA COMENÇAR A SER CONEGUDA COM LA BABEL DE LES ARTS

Marta Planellas > TEXT

«L'Eveli m'ensenyava bols ovals en els quals hi havia olives, fulles d'enciam, tomàquet, llimona i *sonxos* (sonsos) –petits peixos finets que, lleugerament salats i cuits cruixents, són boníssims. Els trèiem amb escumadora d'una olla grossa plena d'oli d'oliva—. Em van lligar una bata blanca, em van donar una safata amb els bols i, carregada fins a dalt, cap a fora al pati, on ja hi havia clients asseguts en una tauleta. 'Oh, sonsos!' –van exclamar—. Els peixets eren molt apreciats, també per mi». Aquestes són les impressions dels primers dies de feina de Renate Steyer, una jove alemanya que va fugir del seu país seguint els passos de la seva família. El seu padastre, l'empresari Ludwig Steyer, va deixar Alemanya el 1932, quan va veure que l'ascens al poder de Hitler era imminent, i es va establir a Tossa, on va obrir una petita fonda. Va ser un dels negocis pioners en l'hostaleria, juntament amb la fonda Rovira, portada per tossencs, i poc més tard l'hotel Johnstone, propietat d'un matrimoni britànic.

Arribar en plena joventut a un poblet remot de pescadors, a principis dels anys trenta, va

causar un important xoc cultural a la protagonista d'aquesta història, però, tal com relata en les seves memòries, la bellesa del paisatge tossenc semblava alleugerir-li l'aterratge. «El meu primer passeig va ser cap a la platja. Mar, gavines, cel, sol, roques i, a la llunyania dreta, un turó més gran envoltat d'una antiga muralla, com si fos un cinturó. A sobre del turó, encara dominaven les ruïnes d'un castell orgullós. Al voltant de les ruïnes s'aplegaven –com pollets al voltant d'una gallina– unes cases. Entremig, cactus i arbres secs i retorçats». Aquestes curioses descripcions formen part de les seves notes, que reflecteixen la realitat del poble i de les seves vivències. «En les

meves incursions pels carrers em va cridar l'atenció que les finestres de les plantes baixes estaven enreixades. Carai, tants lladres hi havia per aquí? Després em va cridar l'atenció que en les meves hores lliures després del dinar berenar no hi havia cap ànima als carrers i places o a la platja. Només jugaven alguns nens petits o adolescents que s'estaven per allà drets. Feia massa calor? 'No', em va dir una de les nostres empleades: 'és la *siesta*, el descans del migdia'. Així, a poc a poc, anava coneixent més coses sobre Tossa, els seus habitants i els seus costums». L'apartat tossenc, del qual guarda molt bon record, és només un fragment de la seva extensa vida –a l'agost farà 94 anys–, ja que després també va viure a França, Anglaterra i l'Equador fins que el 1978 va retornar a la seva Alemanya natal.

La feina a l'hotel era un no parar i un anar i venir de clients. Cada vegada més. Ella i la seva germana, Eva Maria, ajudaven la seva mare i els empleats de l'hotel en tot el que podien, sobretot a la cuina: «Fèiem cafè en quantitat, espremiem

Ludwig Steyer, empresari alemany, un dels pioners del turisme a Tossa // FOTO: Arxiu família Steyer.

sucs, posàvem les estovalles a les taules del pati i ja arribaven alguns hostes. Pa, panets, mantega, melmelada casolana, mel, formatge, ous, cafè i te. Ous! Com vol el seu ou? Dos minuts i mig? Ou en un got? Tres, quatre, cinc minuts? O una truita o un remenat?». El dia a dia de l'hotel era esgotador i les àmplies jornades de feina —especialment durant el bon temps— es succeïen sense descans. L'únic que es salvava de tanta feina era el germà petit de la Renate, en Florian, nascut el 1922, que disposava d'un professor particular que li feia classes durant el dia.

Mentrestant Ludwig Steyer mirava de proveir el negoci de tot allò que feia falta i anava amunt i avall sempre amb llistes d'allò imprescindible per abastir l'hotel. «Necessitàvem molts més coberts, vaixella,

cadires, taules, però sobretot ajuda. Això vol dir personal, i aviat. Aviat no, immediatament. Estàvem tots que quèiem rodons, no donàvem l'abast». Finalment van poder comprar tot allò necessari i van contractar un cambrer professional i més personal, sobretot dones de pescadors, que en alguns casos venien de Blanes. L'objectiu era que els hostes, que cada vegada eren més, estiguessin a gust. «Ai, senyor, els hostes! Només teníem respostes positives perquè el lloc era petit, maco, el menjar molt bo i Tossa mateix, tan maca... excepte l'etern repic de les campanes. No es podien desconnectar?», deia Renate, que no s'acabava d'acostumar als tocs del campanar proper a la fonda.

Un empresari turístic pioner. La visió turística del senyor Steyer era

avançada i moderna i va aplicar les primeres accions de màrqueting de l'època. Va fer 'campanyes de publicitat' en certa manera personalitzada a Alemanya per als seus compatriotes, molts d'ells jueus, ja que era ell mateix qui anava a buscar-los amb cotxe a Berlín o Frankfurt, s'encarregava de la seva estada i al final els retornava al seu país per un preu fix. La revista gràfica *Estampa* ja feia esment, el març de 1934, del rebombori que havia causat a Tossa aquest empresari tan emprenedor. A més, Steyer també va contractar els serveis d'una agència anglesa que li proporcionava altres turistes. I el boca-orella va funcionar a la perfecció i van ser molts els artistes coneguts, pintors i escultors que també es van allotjar a la fonda Steyer, en l'època en què Tossa va començar a ser coneguda com la Babel de les Arts. Renate ho recorda molt bé: «Un dels hostes, anomenat Kars, era pintor i ens va regalar a l'hotel un dibuix com a agraïment. També va venir Marc Chagall. Va deixar a Tossa un dibuix que després es va penjar en un museu, a la ciutat antiga. I en va venir un altre... Casals, un violoncel·lista conegut, que ens va oferir un concert per a tots nosaltres. Fantàstic!»

L'èxit de l'establiment va fer que la família Steyer llogués habitacions en cases del poble perquè hi dormissin els clients, però a les hores dels àpats es seguien concentrant a l'hotel. Aquesta era només una solució a curt termini. La sortida la van trobar adquirint un altre emplaçament, més gran i amb més possibilitats, una antiga fàbrica de suro. Durant uns mesos, Ludwig

La jove Renate, a la dreta, amb una clienta de l'hotel // FOTO: Arxiu família Steyer.

M5

Un dia a Romanyà, prop de la cova d'en Daina.

ANY: DÈCADA DELS ANYS QUARANTA DEL SEGLE XX

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: AMLLA. FONS L'ABANS-LLAGOSTERA

M6

Tot el jovent relacionat amb la parròquia de la Bisbal, alguns d'ells i d'elles membres de les Joventuts Obreres Catòliques (JOC), de les Joventuts d'Acció Catòlica (JAC), o amb l'escoltisme, ha anat d'excursió a la Vall d'en Bas. Ara, són molt a la vora de Sant Privat.

ANY: COMENÇAMENTS DELS SEIXANTA DEL SEGLE XX

AUTOR: JOAN FOXÀ

PROCEDÈNCIA: ARXIU HISTÒRIC I COMARCAL DE LA BISBAL

PATRIMONI

PATRIMONI ARQUITECTURA

Una fita històrica del Montgrí [pàg. 104-106]

JOAN BADIA-HOMS [Palafrugell, 1941. Historiador]

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

Llagostera prehistòrica [pàg. 108-109]

JOAN LLINÀS [Sils, 1966. Arqueòleg]

JORDI MERINO [Girona, 1960. Arqueòleg]

PATRIMONI HISTÒRIA

La pesta bubònica [pàg. 110-111]

JORDI FRIGOLA I ARPA [La Bisbal d'Empordà, 1934. Historiador]

PATRIMONI NISSAGUES

Els Mascardell de Girona [pàg. 112-113]

ELVIS MALLORQUÍ [Riudellots de la Selva, 1971. Historiador]

PATRIMONI LLENGUA

La paia a l'ui [pàg. 114-115]

LOURDES OLIVERAS [Sant Martí Vell, 1975. DEA Filologia Catalana]

PATRIMONI SURO

Cal Xiquillo: especialitats del suro [pàg. 116-117]

PITU BASART [Cassà de la Selva, 1960. Filòleg]

ELOI MADRIÀ [Cassà de la Selva, 1956. Tècnic en recuperació i manteniment d'espais forestals]

PATRIMONI FAUNA

Gat salvatge o gat domèstic? [pàg. 118-119]

FRANCESC CÒRDOBA [Olot, 1964. Biòleg i consultor ambiental]

PATRIMONI FAUNA

L'astor [pàg. 120-121]

ENRIC FÀBREGAS [Girona, 1972. Biòleg]

PATRIMONI FLORA

El marcòlic [pàg. 122-123]

XAVIER VIÑAS [Cassà de la Selva, 1959. Botànic]

PATRIMONI ARQUEOLOGIA // Joan Llinàs i Jordi Merino > TEXT

Llagostera prehistòrica

En aquest poble, les pedres tenen milers d'anys: unes són molt petites i s'han trobat arreu del municipi; les altres són molt grans i conformen un conjunt megalític de primer ordre

Els primers humans documentats a Llagostera van arribar-hi fa uns 100.000 anys. Eren nòmades que vivien de la recol·lecció de fruits silvestres i de la cacera, i coneixien la tècnica de la talla de pedra per fer eines amb les quals esquarteraven i escorxaven les peces cobrades. Ha estat la troballa de moltes d'aquestes eines en diversos indrets del nord del terme (can Costa, Bruguera, can Morató) el que hi ha evidenciat una important activitat humana des de finals del paleolític inferior i al llarg del paleolític mitjà, en temps de l'home de Neanderthal.

Fa uns 40.000 anys, l'arribada de l'*Homo sapiens sapiens* (és a dir, l'espècie humana actual) va anar acompanyada d'una millora en les tècniques de caça i d'un més gran aprofitament dels ani-

mals caçats, amb les restes dels quals s'elaboraven eines d'os, materials per cosir i per lligar a partir dels teixits i objectes d'ornament o distinció social. Entre les eines de pedra en trobem de sílex, un material excel·lent i que, a Llagostera, era importat d'altres indrets. D'aquesta època, concretament del període aurinyacià (fa entre 39.000 i 22.000 anys), s'han localitzat nombroses restes arreu del terme (Bruguera I, la font de Panedes, Tranquinell, can Crispins, puig Gros, Carretera de Tossa, can Nadal, l'Hort d'en Pere Blanch i can Font-can Guardiola).

D'aquests jaciments hem de destacar Bruguera I, al nord del terme, amb 149 peces de pedra (burins, sobretot); Tranquinell, al sud, que ha proporcionat 308 eines de pedra (raspadors, burins,

laminetes); can Font-can Guardiola, a llevant del poble, on es van recollir 639 peces (sobretot raspadors i burins); i la font de Panedes, on es van trobar perforadors, rascadores, làmines, burins i raspadors. Però sobretot cal esmentar el jaciment de can Crispins, prop del mas del mateix nom, a la carretera de Sant Grau. D'aquest indret provenen més de 2.300 peces de sílex, quarsita, cristall de roca i pòrfir, entre les quals trobem ascles, làmines, pics, raspadors, burins... En definitiva, el testimoni d'una important presència humana.

Els constructors de megàlits. Fa uns 7.000 anys, al neolític, els humans van aprendre a conrear la terra i a domesticar determinats animals, la qual cosa

A l'esquerra, el paradolmen de can Cabanyes. A la dreta, el menhir d'en Llac // FOTOS: Janus.

Prehistoriadors i erudits

va comportar un major sedentarisme i una societat més complexa, on sorgiren conceptes com la divisió del treball o la propietat comunal. Van aprendre a fabricar ceràmica, com els vasos que es van trobar a la Bruguera i que potser pertanyien a l'aixovar d'un enterrament i, si bé a la plana hom vivia en cabanes de materials vegetals, també s'aprofitaven les coves naturals per viure-hi, com és el cas de la cova de can Rissech on, a banda de raspadors de sílex, s'hi va recollir una destrat polimentada, típica del neolític, i alguns fragments de ceràmica. També es van trobar materials neolítics (destrats polimentats, puntes de fletxa...) a can Crispins.

Una de les novetats destacables d'aquest període fou l'aparició dels megàlits, uns monuments fets amb pedres de grans dimensions que tenien un ús funerari (dòlmens, paradòlmens, cistes, coves artificials, sepulcres de corredor...) o indeterminat (menhirs). A les Gavarres i l'Ardenya, el megalitisme s'hi va desenvolupar entre el neolític final i el calcolític (fa entre 4.500 i 3.800 anys, aproximadament).

A Llagostera, un primer conjunt de megàlits el trobem prop de can Cabanyes. En primer lloc esmentem la pedra dels sacrificis, un bloc de granit sobre la superfície plana del qual hi ha una inscultura ramiforme amb dues branques, a la qual posteriorment se sobreposà una nova inscultura en forma de rectangle. Molt a prop hi ha un paradolmen que aprofita una cavitat natural davant de la qual hi ha diverses pedres col·locades artificialment amb l'objectiu de constitu-

Entre els anys 60 i 80 del segle XX, Llagostera va entrar per la porta gran a la prehistòria gironina gràcies a les múltiples troballes arqueològiques que hi va haver. En un principi, qui va obrir el camí va ser un grup d'aficionats

locals, bons coneixedors del terme, que van localitzar diversos megàlits i van identificar alguns dels jaciments prehistòrics en superfície. La importància de les troballes va despertar ben aviat l'interès d'estudiosos externs, com Néstor Sanchiz, que es va sumar a unes prospeccions que van comportar no tan sols poder disposar d'un bon aplec de materials, sinó també identificar nous jaciments. Finalment, foren els arqueòlegs professionals els que reblaren el clau, en situar dins del mapa de la prehistòria catalana jaciments destacats, com els diversos megàlits de l'Ardenya o els jaciments paleolítics de la Bruguera o can Crispins. En aquest sentit, és especialment remarcable la intensa col·laboració que es va donar entre l'erudit llagostereenc Esteve Fa i el prehistoriador Narcís Soler, que dedicà la seva tesi de llicenciatura, precisament, a la prehistòria de Llagostera.

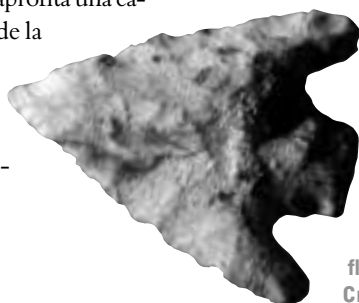
ir un petit corredor. Finalment, una mica més allunyada hi ha la cova de can Cabanyes, l'entrada a la qual està arranjada amb diversos blocs. Sobre aquesta entrada hi ha gravada una línia corbada amb dos punts situats simètricament a banda i banda.

En un altre sector de la part muntanyosa del terme, més a llevant, hi ha la roca d'Ivet, una construcció rectangular de lloses de granit col·locades verticalment formant una caixa que mesura 1,60 per 1,20 metres.

Prop d'aquella zona es troba el dolmen de Tranquinell, un alineament de pedres que semblen formar un

arc, en el centre de les quals hi ha una llosa de dimensions més grans, que podria ser part de les restes de la cambra del dolmen.

Finalment, cal remarcar l'existència de dos menhirs. Un, el menhir d'en Llac, és de granit rosat-negrós i de tipus fal·liforme, i fa 74 centímetres d'ample per 76 de gruix, amb una alçada de 265 cm. S'ubica a prop de can Cabanyes, la mateixa zona d'on procedia l'altre menhir, el de Montagut, que avui és col·locat davant del museu municipal, al poble. Mesura 2,21 m d'alçada, 86 cm d'amplada i 37 cm de gruix i, a la cara nord-est, mostra una inscultura en forma de meandre serpentiforme amb una cassoleta en el seu inici.

A dalt, *choppers* trobats a can Morató. A baix, punta de fletxa de sílex procedent de can Crispins // Fotos: Lluís Úbeda.

INDRET

Xavier Cortadellas > TEXT // Eduard Punset > FOTOGRAFIA

Palau-sator

Un bulb de terra que despunta entre els verds de l'herba

Vist des del cantó de migdia, Palau-sator fa pensar vagament en la Pera perquè el poble de la Pera també s'enfila i perquè té també un espai enraonat que el separa de la carretera. Si a Palau hi ha altres turons i el Montgrí i la serralada del Canigó al fons, a la Pera hi ha la muntanya de Queraub, el Pedró de Madremanya i la paret que va de Montigalà als Àngels. Però si el rerepaís de l'Empordanet no fos fet de terra, sinó de pell, el turó de la Pera seria un gra benigne inflat per un barb, mentre que el de Palau no passaria de ser una butllofa discreta. La cases s'hi apinyen com en un rusc i, com que el turó és baix i en forma d'esquena d'ase, fa l'efecte que els seus habitants han volgut anunciar-ne el començament amb el campanar de l'església de Sant Pere i que li han augmentat el caràcter amb la torre que ha acabat donant el final del nom del poble. És el vestigi més important de l'antic castell i queda carrers endins. Si Palau-sator fos una

pinya oberta, la torre seria un pinyol de pedra que el pas dels anys i de la tramuntana han mantingut dret. Vist des d'amunt, però, Palau és un tortell d'un sol forat envoltat per tres rodells: la de la plaça Castell i la de les dues muralles. La primera –més aviat petita, la part sobirana, tal com em diu l'Eduard– s'estén pel carrer Tantiro, on hi ha les voltes antiquíssimes del darrere de ca la Bonica, i pel carrer Fontanella, on destaca el crit de pedra de can Mataburros. «Al carrer Tantiro, abans en Mèrio hi havia deixat encara una mica de pas; avui, és tancat». M'ho explica en Josep Dausà, de can Manet, que hi viu a prop, just davant del que havia estat l'Ajuntament i del que ara una placa en diu la plaça de la Vila, però que la Dolors Puig, en Peio, el seu pare, en Josep Dausà i tota la gent de Palau en diuen la plaça del Poble. La segona muralla –la part jussana– avui és el carrer Extramurs, volta tot Palau i té l'en-

trada de llevant davant de can Peio, sota de la torre de les Hores amb el seu campanar de cadireta. 'Només compto les hores serenes' hi diu. I, encara, '1936'. L'any que els rellotges van continuar funcionant, però que es van aturar massa coses.

L'Eduard i jo parlem amb en Peio i la Dolors, un cop hem arribat a la plaça de la Mota. La casa on van néixer ara és un dels començaments del carrer Extramurs. En Peio, és del 4 de maig de 1916; la Dolors, del 1943. De la casa, avui en diuen can Peio. Antigament, havia estat cal Sastre.

Venint de la carretera que ens hauria portat a Boada, Sant Feliu i Fontclara, hem girat a l'esquerra i hem passat per can Castelló de l'Argilera, «la primera casa que es troba», hem deixat enrere unes construccions noves i hem seguit entre can Jofre i can Colom, dues de les cases de pagès més importants de Palau. Extramurs enllà, passat can Peio i cap a

XAVIER CORTADELLAS [La Bisbal d'Empordà, 1956. Escriptor]
EDUARD PUNSET [Vilopriu, 1948. Fotògraf]

la banda de Fontclara, trobem en Josep Vilavedra, que avui és oficialment serraller, però que, com que no ha plegat mai, també podem dir que és l'únic ferrer encara en actiu dels dos que hi havia hagut a Palau. L'altre, en Pitu Ametller, vivia i treballava a la plaça del Poble, costat per costat de can Manet. «Però era més aviat forjador, moltes de les reixes que hi ha a la plaça són fetes d'ell», ens dirà en Dausà. Fins fa uns anys, cada estiu, en Pitu anava a Llofriu i feia el suquet d'en Pere Portabella, que va tenir una certa anomenada. Per anomenada, però, la d'en Sèbio Saló, que va ser l'avi de l'Emili i d'en Conrad Saló, el gran director de La Principal de la Bisbal. En Peio Puig ja no els va poder sentir mai, però ens diu que antigament a Palau hi havia hagut una cobla de sis músics. «En deien la Vella i l'avi Sèbio era el que els manava.»

Palau, avui té quatre restaurants: sa Torre, el mas Pou amb el seu mu-

seu Rural, can Saló i el racó de l'Era; un estudi d'arquitectura, el racó d'art de can Ne, la jardineria Rosés, les excavacions Lluís Oliver, la serralleria dels Vilavedra i la fleca d'en Jordi Oliver, que és també botiga de queviures. Hi despatxa la Francisqueta, però el dia que hi hem anat hi havia la Quima Cama de can Ros. «La Francisqueta no hi és. M'ha demanat si podia venir. Quan algú em necessita, li dic que sí. Jo, és que semblo l'escombra del poble!»

Tots quatre restaurants de Palau serien al carrer Extramurs, si no fos que, allà on hi ha el de sa Torre, el carrer Extramurs passa a dir-se plaça de la Mota. A l'Empordà, les motes serveixen per defensar-se d'un torrent o d'un riu: a Palau, de riu o de torrent gros no n'hi ha cap, però tenen una font que abans rajava sempre i que aquesta primavera ha brollat de nou, després d'un any i mig de sequera. L'aigua, abans, emplenava l'abeurador on «els pagesos duien

eugues, cavalls, oques, ramats i vaques», feia la bassa de Sant Pere i ho convertia tot en un fanguissar. Avui, empena encara el safareig on les dones anaven a fer bugada i que la Dolors recorda que era cobert. És just a sota d'una torre de la muralla que té dues troneres, una senyera i que està defensada per un canó. N'hi ha quatre més: la de les Hores, la de la Rectoria, ja al carrer Extramurs; la que queda entre can Cabarroques i can Ganiguer, passat l'Ajuntament nou, també al carrer Extramurs, i la que hi ha, després de can Valentí, a l'entrada de ponent, quan comença el carrer Major que duu a la plaça del Poble. «Fixeu-vos-hi bé: una torre és rodona i l'altra quadrada. I així anar fent», ens ha dit en Vilavedra. I, encara ens falten la torre del Castell, que és el pinyó del tortell, i la de can Mataburros, l'única de la part sobirana.

L'aigua s'escolava per un costat de la font, travessava tota la plaça de la Mota, passava per davant de

Palau vist des de la torre de les Hores. A l'esquerra, la torre del castell, just al centre de la part sobirana. El Montgrí, al fons.

A PEU TOCANT EL MAR

El camí de ronda de Tossa

UN RECORREGUT ENTRE PINS I CALES, PER UN DELS RACONS MÉS BEN CONSERVATS DE LA NOSTRA COSTA

Josep Santané > TEXT I FOTOGRAFIA

Som a Tossa, a l'oficina de turisme. Aquí tenim dues opcions, agafar el GR-92 per anar a cala Morisca a peu, o bé agafar l'autobús de línia (Pujol & Pujol) en direcció a Lloret, que ens deixarà a l'entrada de cala Canyelles. Una vegada aquí, agafarem el camí que ens porta a la Morisca, que està marcat (de fet, el GR-92 ens deixa a la baixada mateix).

Una vegada som a cala Morisca, on val la pena romandre una estona, agafarem el corriol que, per l'esquerra, s'enfila amunt fins al turó de la Morisca, on gaudirem d'una vista impressionant de les platges de Llorell i cala Llevadó. Anirem baixant

per un corriol net de bardisses, que ens deixarà a la platja de Porto Pi. Tot i no ésser un descens massa difícil, cal posar-hi atenció. Travessarem les platges de Porto Pi i Santa

Maria de Llorell, per anar a buscar la platja de cala Llevadó.

Travessarem el torrent i ens enfilarem fins al turó de sa Boquera, on tornarem a gaudir d'una vista inigualable. A partir d'aquí, anirem seguint el corriol o camí que voreja fins a sa Boquera. Passarem per una esllavissada de pedres fins a baix al torrent i enfilarem per anar a trobar els pins d'en Mèdio. Aquests pins, per la seva grandiosa majestuositat, han estat des de sempre una senya per als pescadors de la vila.

Arribarem fins a ses Alzines, i continuarem fins a la cala On Raja l'Aigua, on ens podem banyar si ens ve de gust. Travessa-

Les teieres

Els pins que els anys i el temps fan caure a causa de la degradació natural queden convertits en uns esquelets de fusta resinosa molt forta i olorosa amb una gran concentració de resina seca. Aquesta fusta és la base dels focs de les teieres que il·luminen el pas dels pelegrins tossencs en la processó en agraïment, pel compliment del vot de Tossa, a Sant Sebastià, en tornar de Santa Coloma de Farners el mes de gener.

DIVERSIÓ + NATURA VALL DE NÚRIA

- + activitats a l'aire lliure
- + parc lúdic
tubbys + tirolesa + jocs d'equilibri
- + el cau de la marmota
- + allotjament i restauració
- ...respira natura

PACK
Cremallera
+ Telecabina
+ Exposicions
+ Auditori
+ Àrees temàtiques

des
de **17,20€**

* Agafa el Cremallera L'única manera d'arribar a Núria - Sortides des de Ribes de Freser

